

Kulturhistorisk inventering

VIKMANSHYTTANS KYRKA

Hedemora socken, Dalarnas län

Antikvarisk rapport 2018:15

Svenska kyrkan

 **Dalarnas
museum**

Kulturhistorisk inventering

VIKMANSHYTTANS KYRKA

Hedemora, Husby och Garpenbergs församling
Hedemora socken, Hedemora kommun
Dalarnas län

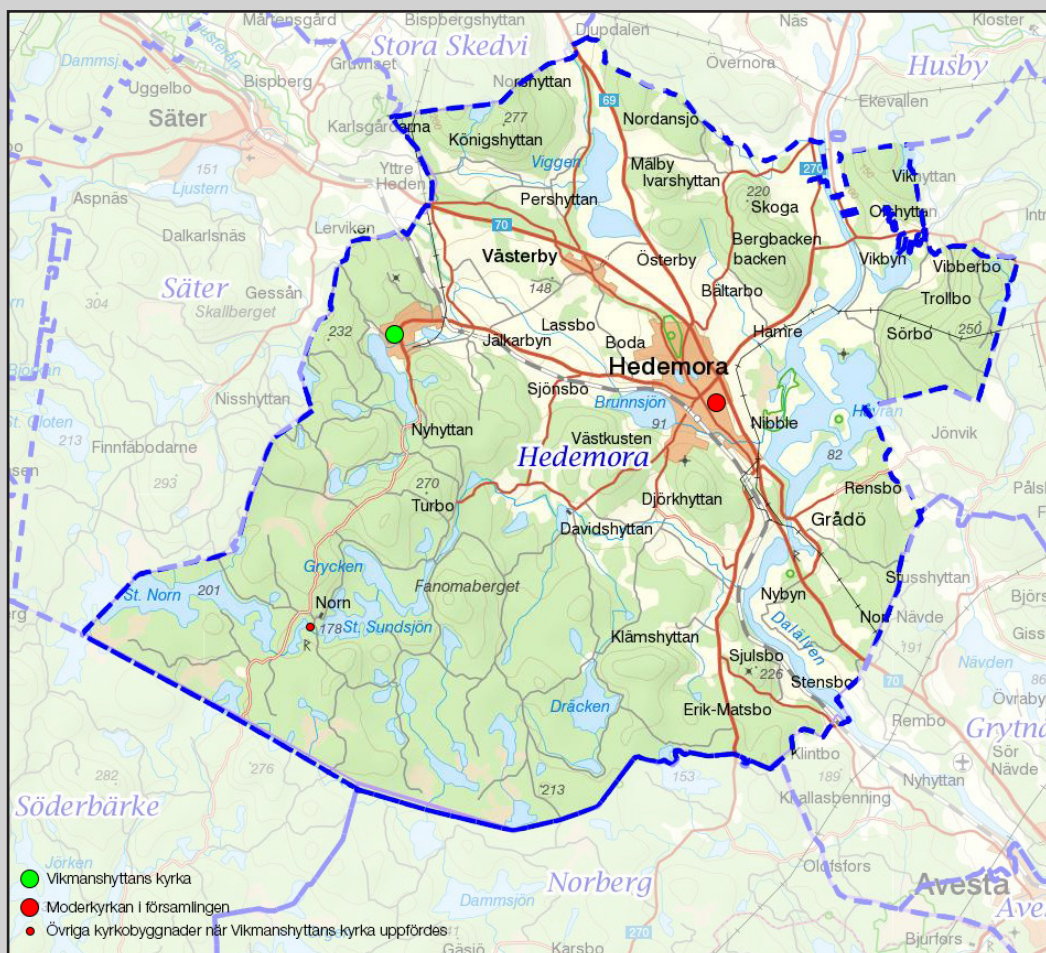
Antikvarisk rapport 2018:15
Dnr: 16/15

FÖRFATTARE: Adam Moll

Foton: Där inget annat anges är foton tagna av
Adam Moll och Simon Langwagen, Dalarnas museum

INNEHÅLL

INLEDNING.....	7
Bakgrund.....	7
Syfte.....	7
Mål.....	7
Användningsområden.....	7
Rapportens upplägg.....	7
Process och metod.....	8
Kulturhistoriskt värde.....	8
 HISTORIK OCH UTFORMNING.....	11
Exteriör.....	12
Interiör.....	15
Kronologi.....	17
 KULTURHISTORISK VÄRDERING.....	19
 KÄLLOR.....	22

Geografi

Vikmanshyttan i Hedemora socken är en gammal bruksort sedan åtminstone 1500-talet. För sina kyrkliga behov var invånarna hänvisade till sockenkyrkan i Hedemora fram till att Vikmanshyttans kyrka byggdes 1965–66. I Vikmanshyttan har det genom historien vid olika tillfällen bland annat funnits kopparverk, ett verk för delgelgjutstål, martinugn, elektronisk stålmältningsugn, samt ett snabbstålsverk. Wikmanshytte Bruks AB bildades 1922 och bolaget hade som mest omkring tusen anställda vid sin höjdpunkt på 1960-talet. Ortens stålverk moderniserades 1957–65 då bland annat finvalsverk, smedja, manufakturavdelningar och ett mediumverk tillkom. Wikmanshytte Bruks AB såldes emellertid 1966 till Stora Kopparbergs Bergslags AB som fusionerade verksamheten i Vikmanshyttans med verksamheten i Söderfors. Större delen av verksamheten i Vikmanshyttan avvecklades 1977 som en följd av de omstruktureringar som påverkade den svenska stålindustrin vid tiden. Avvecklingen slog hårt mot orten och omkring 400 personer förlorade sina arbeten. Vissa delar av snabbstålsstillverkningen fortsatte emellertid, för att i dag bedrivs av Erasteel Kloster AB.

Vikmanshyttans kyrka skyddas som kyrkligt kulturminne genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt kulturmiljölagen 4 kap. 3 §.

INLEDNING

Bakgrund

På uppdrag av Västerås stift har Dalarnas museum genomfört en inventering av Vikmanshyttans kyrka. Fältarbetet genomfördes under sommaren 2017 av byggnadsantikvarie Adam Moll och yrkespraktiserande antikvarie Simon Langwagen från Uppsala universitet Campus Gotland. Den här inventeringen är en del av det större stiftsprojektet *Moderna kyrkor i Dalarna*, vars syfte varit att inventera kyrkobyggnader som ägs av Svenska kyrkan i Dalarnas län och som uppförts under perioden 1930–1981. Liknande inventeringar har även utförts i de delar av Västerås stift som ligger i Västmanlands och Örebro län.

Moderna kyrkor i Dalarna är en del av projektet *Dalamodernismen* som syftar till att översiktligt dokumentera och kulturhistoriskt karaktärisera och bedöma byggnader och bebyggelsemiljöer i Dalarna uppförda under perioden 1930-1980. Projektet genomförs av Dalarnas museum.

Projektet är även en fortsättning på projektet *Västerås stift – moderna kyrkor*.

Syfte

Inventeringens syfte har varit att identifiera och översiktligt dokumentera kyrkobyggnaden och dess kulturhistoriska värden. Vidare har syftet även varit att belysa de moderna kyrkomiljöerna som en del av det moderna samhällets framväxt och förändring.

Mål

- Att genom samverkan öka kunskapsnivån och medvetenheten av Svenska kyrkans moderna bebyggelse och miljöer i Dalarnas län, Västerås stift.
- Genom att sprida kunskapen om modernismens kyrkobyggande öka känslan av delaktighet i det kyrkliga kulturarvet.
- Att öka kunskapen och förståelsen för det moderna kyrkobyggandets gestaltning, arkitektoniska uttryck och kulturhistoriska värde.
- Att förstå hur de teologiska förändringarna och demokratiseringen av liturgin har påverkat synen på kyrkorummet och dess gestaltning och arkitektur.
- Att skapa ett underlag för planering av underhåll och förvaltning av kyrkobyggnaderna.

Användningsområden

Stift, länsstyrelse, och förvaltare får bättre överblick och beslutsunderlag för att i handläggning och förvaltning värna de kulturhistoriska värdena i de moderna kyrkorna. Underlaget är av vikt vid exempelvis större och mindre vårdinsatser, ombyggnationer och avyttring.

Genom en större kunskap och medvetenhet om modernismens kyrkobyggande, dess uttryck, kvalitéer och kulturhistoriska värden, skapas möjligheter till att bättre hävda deras specifika värden och få till stånd underhåll som tar till hänsyn dessa.

Rapportens upplägg

I rapportens huvuddel redovisas det bakomliggande arbetet, en historik över byggnadens tillkomst och förändringar samt en övergripande kulturhistorisk värdering av byggnaden i sin helhet. Som bilagor finns beskrivningar av alla rum i byggnaden, huvudsakligen redovisade i tabellform. I tabellerna är enskilda byggnadsdelar beskrivna och värderade.

Vikmanshyttans kyrkas två byggnadskroppar symboliserar de två bruksspecifika byggnadstyperna hyttan och smedjan. Det höga kyrkorummet efterliknar en hytta och den låga församlingsdelen en smedja.

Process och metod

Inventeringen började med arkivstudier i kyrkoarkiven. Arkivunderökningarna har varit en stor del av arbetet, för att titta på de handlingarna som berört byggnadernas tillkomst och förändringar. Större delen av arkivhandlingarna finns på Uppsala landsarkiv, ULA. Omfattningen på handlingar för de olika kyrkorna varierar kraftigt, från att vara näst intill obefintligt till att vara mycket omfattande. Materialet har sedan sammanställts till denna rapport.

Efter arkivstudierna vidtog inventeringsarbete i fält där varje kyrka dokumenterades i ord och bild rum för rum. Efter fasen med dokumentationsarbete och historiska efterforskningar bearbetades det insamlade materialet i en värderingsprocess som utgår från den arbetsprocess som beskrivs i Axel Unnerbäck's *Kulturbistorisk värdering av bebyggelse*, tillsammans med tankegods från Riksantikvarieämbetets *Plattform Kulturbistorisk värdering och urval*. Begreppsvärlden som används i Unnerbäcksmetoden beskrivs närmare i Bilaga 1.

Alla moment i arbetsprocessen har genererat rapportmaterial, och själva rapportskrivningen bestod främst i att sammanställa de olika pusselbitarna. Arbetsprocessens sista moment var layout samt kart- och bildredigering.

Kulturbistorisk värde

En kulturbistorisk värdering går ut på att fastställa varför en kyrkobyggnad eller motsvarande miljö är värdefull för samhället idag. En kulturbistorisk värdering utförs vanligen genom att en byggnadsantikvarie metodologiskt undersöker byggnadens kvaliteter och egenskaper, sätter in dem i ett större sammanhang och förklarar hur byggnaden är värdefull och varför. Genom att utgå ifrån en värderingsmetod som är väl förankrad inom kulturarvssektorn blir resultaten av värderingen jämförbara med andra liknande värderingar och kan ligga till grund för hållbara beslut om en byggnad eller miljö. En metodologiskt utförd kulturbistorisk värdering är öppen för kritisk granskning eftersom den är möjlig att återskapa. Detta är en förutsättning för hållbar kulturmiljövård.

Kyrkobyggnaden upplevs som olika mycket sluten och öppen från olika håll.

Den kulturhistoriska värdering som återfinns i slutet av rapporten har genomförts med utgångspunkt i den metod för kulturhistorisk värdering som återfinns i Axel Unnerbäcks *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (Riksantikvarieämbetet, 2003). Metoden har kompletterats med tankegods från *Plattform kulturhistorisk värdering och urval* (Riksantikvarieämbetet, 2015). Den kulturhistoriska värderingen bygger på kunskap och information som är utspridd i hela den kulturhistoriska dokumentationen, både i de bifogade tabellerna och i rapportdelen.

Ett centralt begrepp för den kulturhistoriska värderingen är *kulturhistoriskt värde*. I denna rapport används begreppet för att beskriva två olika kategorier av värden: *dokumentvärden* och *upplevelsevärden*.

En byggnad som har dokumentvärden bär på viktig information om det förflutna. Syftet med att värna dokumentvärden är att bevara källor till historisk kunskap som kan bidra med ökad förståelse för människans livsvillkor i skilda tider – inklusive vår egen tid. Byggnader med höga dokumentvärden kan erbjuda kunskap om historiska skeenden och berättelser som anses särskilt relevanta för samhället.

En byggnad som tillskrivs upplevelsevärden bär på kvaliteter och egenskaper som en betraktare med sina sinnen upplever och reagerar på. En byggnad av mycket hög hantverksmannamässig kvalitet kan exempelvis upplevas som vacker – ett estetiskt upplevelsevärde. Gamla byggnader som använts av många människor kan vara viktiga minnesmärken och utgöra en viktig aspekt av grupper eller individers identitet – ett socialt identitetsvärde.

Byggnadens sammantagna kulturhistoriska värde utgår från en sammanvägning mellan dokumentvärden, upplevelsevärden och vissa förstärkande egenskaper så som pedagogisk användbarhet, autenticitet, sällsynthet och representativitet. Alla värden som tillskrivits kyrkobyggnaden förklaras i sitt sammanhang i den kulturhistoriska värderingen. Ett sådant förfarande underlättar förståelsen för värderingen och gör det möjligt att granska den vetenskapligt.

Väggens högra del kan skjutas till vänster för att öppna upp kyrkorummet mot församlingssalen.

Arkitekterna använde modeller för att studera ljusförling, volym och skala. Fotograf okänd. Källa: ULA.

Slutresultatet avviker på vissa punkter från modellen men helheten känns igen. Foto: Lars Jönsses, Dalarnas museum.

Kyrkorummet och församlingsdelen har olika karaktär och uttryck men bildar en sammanhängande helhet.

HISTORIK OCH UTFORMNING

Historik, utformning och kronologi delvis hämtade från Darphin, Jean-Paul, *Kulturbistorisk karakteristik, Vikmanshyttans kyrka*, 2005.

Vikmanshyttans historia går tillbaka till 1500-talets slut då de tre första hammarsmedjorna anlades i bygden. Därefter följde en långvarig och intensiv industriell era som tog slut på 1970-talet med nedläggningen av ståltillverkningen.

Länge förblev brukssamhället utan kyrka trots det långa avståndet till sockenkyrkan i Hedemora. På 1920-talet inleddes en insamling av medel för uppförande av en kyrkobyggnad i Vikmanshyttan. En prästgård stod färdig redan 1953 och en kyrkobyggnad uppfördes slutligen under mitten av 1960-talet när Göran Granberg var brukspräst. Då var specialstålverket fortfarande i bruk, och utgjorde ryggraden i bygdens näringsliv. Tio år senare, 1976, kom beskedet om nedläggning. I omställningen av samhället efter brukets nedläggning fick kyrkan en viktig roll. Kyrkobyggnaden blev en samlande plats för de drabbade, och bruksprästen Göran Granberg tog en tydlig solidarisk ställning för arbetarna som miste sin försörjning.

Vikmanshyttans kyrka uppfördes mellan 1965 och 1966, efter ritningar av arkitekterna Jaan Allpere och Claes Melin. Anläggningen kombinerar kyrka och församlingsshem som är sammanbyggda men uppförda som två tydligt avvikande enheter. De skiljer sig åt genom material, form och karaktär men kyrkorummet och församlingssalen kan vid behov förenas med hjälp av skjutdörrar.

Slaggstenen som användes till koret var en gåva från Ulfshytte bruk.

Kyrkobyggnaden med sitt sammanbyggda församlingshem är uppförd i den centrala delen av samhället, vid ett torg öster om kyrkotomten med två bostads- och affärshus som också ritades av Jaan Allpere. Kyrkan står på mark som skänktes för ändamålet av Wikmanshytte Bruks AB. Tomten avgränsas i norr och öster av lokala vägar och inhägnas i väster och söder av en gärdesgård samt i norr och öster av ett rödmålat spjälstaket.

Inspirationskälla och förebild för byggnadens utformning har varit två av bygdens karaktäristiska byggnadstyper: hyttan och smedjan. Även genom valet av material uttrycker byggnaden en lokal förankring. Teglet är skadat och bortsorterat tegel som hämtats från Bältarbo tegelbruk i Hedemora, och korgolvet är lagt med slaggsten som även använts för dopfunten, predikstolen och altaret. Slaggstenen härstammar från grunden av en nedlagd såg i Ulvs-hyttan och var en gåva från Ulfshytte Jernverks AB. Även inventarierna knyts till stålindustrin: ljusstakar är gjorda av fartygsventiler i stål tillverkade av Wikmanshytte Bruk och som vaser används deglar från laboratoriet. De billiga och återanvända materialen var en förutsättning för att bygga kyrkan eftersom församlingens budget för projektet var mycket begränsad.

Inredningen åstadkoms delvis tack vare ett samarbete mellan bruksprästen Göran Granberg och Pelle Parnevis elever vid Högre konstindustriella skolan (som numer ingår i Konstfack). Gruppen bestod av skulptörerna Lil Allpere, Roland Haeberlein, Per Hartman och Tord Ohlsson, textilerna Gunilla Gebuhr och Inger Sarin, samt silversmeden Marika Dymling-Lindqvist. Resultatet redovisades vid skolans vårutställning 1964.

I början på 1990-talet byggdes kyrkans loggia igen och byggnaden fick därmed en ny huvudingång. Vid samma period uppfördes en klockstapel sydväst om kyrkan. Klockstapeln har en öppen stolpkonstruktion krönt med sadeltak. Kyrkklockan som dittills hängt i kyrkans loggia överfördes då till klockstapeln, som ritades av arkitekt Jan Burell.

Exteriör

I form och material är kyrkobyggnaden en modernistisk skapelse, men den har en traditionell orientering med korabsid i öster och sakristia i norr. Som en funktionell enhet griper kyrkorummet och församlingshemmet in i varandra. Till sin utvändiga form är kyrkodelen sluten, med få fönster. Arkitekturen för tankarna till medeltidens befästa kyrkor, men framför allt påminner formerna om järnbrukens produktionsbyggnader.

Loggian byggdes igen 1992–93 och i samband med det fick byggnaden en ny huvudingång.

Slaggstensdopfunten har en dopskål i glas, gjord av konstnären Tord Ohlsson vid Gullaskrufs glasbruk.

Sakristians fasta inredning är lik kyrkorummets.

Putsen är tunt påförd för att låta de underliggande tegelmurarnas struktur synas.

Kyrkorummet är kvadratisk, med utbyggd halvcirkelformad koravslutning i öster samt sakristia i nordost. Kyrkodelens exteriör har tre fasader med vitslammat tegel och en med brunmålad locklistpanel samt ett flackt sadeltak, och avviker genom form och höjd från det låga församlingshemmet. Dagsljusinsläpp till kyrkorummet sker huvudsakligen genom en stor fönsteröppning med rutindelning i norra väggen, ovanför sakristian. Östra gaveln saknar öppningar och markeras av den avrundade och utskjutande höga absiden som dock är lägre än gavelmuren. Absiden har ett lågt vinklat plåttak utan taksprång. Huvudingången med port finns på södra väggen, intill västra hörnet.

Sakristian är uppförd som en utbyggnad av kyrkodelen mot norr och dess östra mur utgör en låg förlängning av kyrkobyggnadens östra gavel. Sakristians murpartier är vitslammade på samma sätt som kyrkodelens ytermurar. Sakristian har pulpettak av plåt utan språng och fönsterschakt i norr och öster. Kyrkorummets fönstervägg är infälld i muren ovanför sakristian, i vinkel med sakristians tak. Sakristian ansluter till sin karaktär med själva kyrkan men avviker både i höjd och i material från församlingshemmet.

Församlingshemsdelen av byggnaden är sammanfogad med kyrkodelen men urskiljer sig på flera sätt. Den är lägre än kyrkodelen, har fler och större fönsterpartier samt fler panelklädda fasader. Den låga delen av församlingshemmet i norr har rödfärgade locklistfasader medan den högre församlingssalen i syd har en mörkbrun locklistfasad. Taket är ett pulpettak i två nivåer. Byggnadsenheten inrymmer entréer i norr och söder som samtidigt bildar vapenhus för kyrkan.

Församlingshemmet består av två enheter: en hög församlingssal med en tillhörande inglasad entrébyggnad samt en lägre del som innehåller en mindre sal, kök och tekniska utrymmen. Entrébyggnaden var tidigare en öppen loggia och har en port i sydöst. Den lägre delen har ett pulpettak med plåttäckning som sammanfogas med församlingssalens fönsterfasad. Församlingssalen har pulpettak i motsatt riktning till den lägre delen. Väggbandet mellan församlingssalens höga pulpettak och den lägre delens pulpettak har ett långt fönsterband.

Västfasaden har en fönsterdörr som leder in till den lilla församlingssalen.

I sydvästra hörnet av västra gaveln finns en hög fönsterdörr, följd av ett fönster upp till takfot. Tre liknande fönster finns på entrébyggnaden. Närmast kyrkodelen, på södra sidan, har entrébyggnaden en port med sidofönster. Dörr och fönster är uppsatta mellan vitslammade pelare. Södra takfallet bildar ett brett taksprång över fönstren, dörren till församlingssalen och kyrkans södra port.

Interiör

Kyrkorummet är utformat som en kub med en utbyggd halvcirkelformig korabsid i östra muren. Dess golv ligger två steg lägre än den sammankopplade församlingssalen, för att förtydliga gränsen. Till murverken användes bortsorterat handslaget tegel från Bältarbo tegelbruk, utanför Hedemora. Teglet med ojämn yta och färg samt indragna fogar ger väggarna invändigt en levande rå karaktär. Golvet är lagt med rött stortegel. Västra väggen är klädd med furupanel och har i sin nedre del skjutdörrar, med samma utförande som väggen, som ger möjlighet att förena eller skilja församlingssalen från kyrkorummet. På så sätt kan kyrkorummet utvidgas och antalet sittplatser fördubblas till 200. Norra väggen har, i vinkel med koret, ett högt och stort fönsterverk av tegel som bildar ett gallerverk med kvadratiska öppningar. Väggen har två dörröppningar med enkla bräddörrar av furu. Den ena leder till sakristian, och den andra till församlingshemmets norra entré. Södra väggen har ett högt spaltfönster i höjd med dopfunten. I samma vägg, men i vinkel med västra väggen, har rummet en port, med pardörrar, som leder direkt ut till trädgården. Ovanför porten, långt upp nära taket, finns ett runt fönster med korsspröjsning. Ljuset från det runda fönstret bildar en ljuskägla som vandrar över norrväggen och ger besökaren en uppfattning om aktuella årstider och klockslag.

Inredningen och inventarierna speglar en medveten anslutning till typiska lokala material och produkter. Korpodium, altare, predikstol och dopfunt är murade av grönskimrande slaggsten – en restprodukt från järntillverk-

Triumfkrucifixet är ett verk av skulptören Per Hartman och vill ge uttryck åt hela skapelsens lidande och trängtan.

ningen och ett traditionellt byggnadsmaterial i brukssamhällen, som associerar till bygdens masugnar. Ljusstakarna i koret är tillverkade av ventilstål och vaserna är ursprungligen deglar från brukets laboratorium. En smed från orten, Kurt Grälls, har tillverkat ambon, läspulpet och predikstolens bokstöd.

Koret är utformat som en hög halvrund absid med rak avslutning i överdelen. Absiden är uppförd med samma råa murtegel som östra väggen. Korpodiet om två trappsteg är utfört i slaggsten. Det är något bredare än absiden och sträcker sig in i kyrkorummet. Det något framskjutna altarbordet, som även det är uppfört av murad slaggsten, står i absiden. Predikstolen är sammanbyggd med korpodiet och är även den murad av slaggsten. Triumfkrucifixet, som är utfört av skulptören Per Hartman, är uppställt över en bjälke i korabsiden.

Dopfunten i form av en kvadratisk pelare är murad av grön slaggsten. Dopskålen av gjutet glas från Gullaskrufs glasbruk är skapad av skulptören Tord Ohlsson. Den är uppställd söder om koret, i anslutning till den smala fönsteröppningen i södra väggen.

Kyrkan har två kvarter med fasta öppna bänkar som till sin bastanta form ansluter till det råa materialet i golv och väggar. Bänkarna är utförda i furu och uppställda på tegelpelare. De mäktiga takkronorna med armar av järn och glasskärmar i form av klot hänger i vertikala balkar fästa i taket. De är formgivna av Lil Allpere, som också bidragit till kyrkorummets färgsättning.

Kororgeln om fem stämmor är uppställd norr om koret. Orgeln är tillverkad av Magnussons orgelbyggeri i Göteborg och är uppbyggd som ett skåp i furu.

Kyrkklockan i klockstapeln göts i Sigtuna i samband kyrkans uppförande men var ursprungligen placerad i kyrkobyggnadens loggia, fram till 1994 då klockstapeln uppfördes.

Kyrkbänkarna ansluter väl till det övriga kyrkorummet i material och form.

Kronologi

Årtal:	Händelse:	Källa:
1965–66	Kyrkan uppförs.	Ahlberg, 1996
1979	Isolering av murar och väggar; åtgärder på taket, som skadats.	Ahlberg, 1996
1990	Kyrkan blir enligt särskilt beslut från Riksantikvarieämbetet skyddad som kyrkligt kulturminne.	Bebyggelseregistret
1992–93	Den tidigare loggian byggs igen, reparation av tak och takrännor. Med igenbyggnaden av loggian får kyrkobyggnaden en ny huvudentré.	Ahlberg, 1996
1993–94	Klockstapel uppförs sydväst om kyrkan; kyrkklockan överförs till klockstapeln.	Ahlberg, 1996
1996	Nytt värmesystem. I kyrkorummet tillkommer konvektorer och i övriga rum byts radiatorerna ut.	Dalarnas museums arkiv
2010	Yttre renovering. Fasaderna målas om och slammas delvis om. Delar av taket målas om. Ytterdörrarna halvöljas.	Dalarnas museums arkiv
2012	Ett fristående kors uppförs på kyrkotomten.	
2017	En ränne monteras intill byggnadens huvudingång. En stenlagd minnesplats anläggs i hörnet söder om den utstickande korabsiden.	

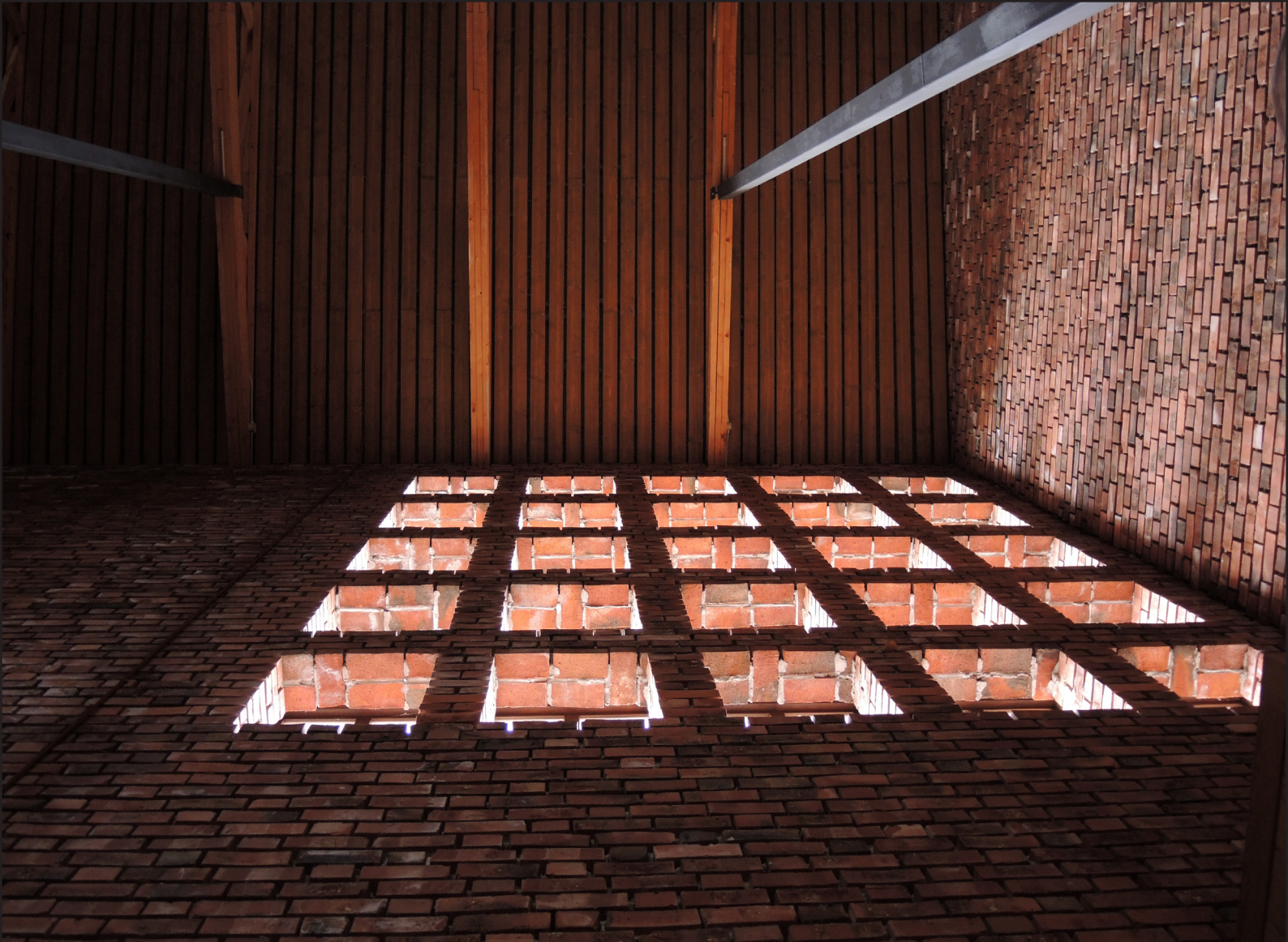
Takkronorna har formgivits av Lil Allpere, som även bidrog till kyrkans gestaltning inom färgsättning och textilier.

Från sakristian styrs belysningen. Panelen har indikatorlampor.

Fartygsventiler tillverkade vid bruket har använts till korljusstakar. Foto: Lars Jönsses, Dalarnas museum.

*Utskottsteglet som murades med återhållna fogar bidrar till stor del till kyrkorummets karaktär.
Foto: Lovisa Smedberg, Dalarnas museum.*

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Vikmanshyttans kyrka har ett mycket högt kulturhistoriskt värde som baseras på flera parametrar.

När församlingen beställde kyrkan av arkitekt Jaan Allpere fanns vissa begränsningar som arkitekten var tvungen att ta hänsyn till: de ekonomiska medlen var knappa, och församlingen önskade sig ”en modern småkyrka” vilket i detta fall innebar att det förutom ett kyrkorum skulle finnas lokaler för församlingsarbete.

Arkitekten lyckades med den svåra uppgiften att vända begränsningarna till en styrka. Det bortsorterade och skadade tegel som köptes billigt från Bältarbo tegelbruk till kyrkorummets väggar blev en viktig del av rummets karaktär. Likaså med det slaggstenstegel som skänktes av Ulfshytte bruk och användes till kor, predikstol, altare och dopfunt. Från Wikmanshytte bruk fick kyrkan fartygsventiler att använda till ljusstakar och deglar att använda till vaser. Förutom att dessa material höll nere budgeten och skänker byggnaden en alldeles speciell karaktär, så ger de också en lokal förankring till kyrkan. Arkitekten har således med mycket gott resultat lyckats vända en motgång till en framgång och skapat god arkitektur med små medel. De alternativa materialval som arkitekten gjorde för att lösa kostnadsfrågan ger kyrkan ett samhällshistoriskt värde eftersom det visar vad en landsortsförsamling med knappa medel kunde åstadkomma när de skulle bygga en ny småkyrka under efterkrigstiden. De kostnadsbesparande åtgärderna som gjordes skapade nya värden, vilket bidrar till den mycket höga kvalitet som kännetecknar byggnaden.

Att material med en så stark lokal förankring användes ger byggnaden ett högt identitetsvärde eftersom en tydlig koppling skapas mellan kyrkobyggnaden och traktens näring och historia. Rollen som kyrkan fick i samband med

Ljusföringen är mycket medvetet komponerad.

brukets nedläggning 1976 bidrar också till identitetsvärdet eftersom kyrkobyggnaden därmed skrevs in i historien om Vikmanshyttan – som platsen och aktören som hjälpte arbetarna att finna en ny väg efter nedläggningen.

Vikmanshyttans kyrkas utformning är mycket säregen, åtminstone ur ett dalaperspektiv. Arkitekturen är spännande och stämninggivande. I kyrkorummet har arkitekten spelat med ljusföringen och skapat fönster som ger både ett passivt norrljus, som ger en *jämn, kylig och objektiv*¹ bakgrundsbelysning åt lokalen, och ett aktivt sydljus som skapar skarpa varma ljusfigurer på väggar och golv. Detta är i tradition med den motsatsverkan som karaktäriserar hela byggnaden. Exteriört så är kyrkorummet högt, putsat, slutet och ljust medan församlingsdelen är låg, i trä, med stora fönsterpartier, och med mörka fasader. Interiört är kyrkorummet dunkelt och utan minsta spår av vitt, och med de råa materialen blottade – vilket skapar en kontrast till utsidan. Den yttre kompositionen av byggnaden är tänkt att föra tankarna till byggnadstyperna hyttan och smedjan, vilket stärker den lokala förankringen ytterligare. Alla dessa egenskaper bidrar till att ge byggnaden ett mycket högt arkitektoniskt värde, som ytterligare förstärks av den upplevda blandning av spänning, harmoni och mystik som möter en besökare av kyrkorummet. Det arkitektoniska värdets kvalitet är mycket hög.

Eftersom Vikmanshyttans kyrka är uppförd med material och ett formspråk som har lokal förankring så går det att koppla byggnaden till den regionala modernism som förekom i Dalarna: en variant av modernismen som både anpassar sig till och tar upp formspråk från lokal byggnadstradition. I stil skiljer sig dock Vikmanshyttans kyrka väldigt mycket från övriga byggnader uppförda i denna regionala form av modernismen, men rent konceptuellt och idémässigt så finns en samhörighet. Detta ger byggnaden ett mycket högt arkitekturhistoriskt värde, som ett exempel på hur en modernistisk byggnad kunde få en lokal förankring utan att stilmässigt avvika från den nationella normen.

Sammanfattningsvis har Vikmanshyttans kyrka ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Huvudmotivet är dess mycket höga arkitektoniska värde och ytterligare grundmotiv är ett mycket högt arkitekturhistoriskt värde, ett högt identitetsvärde och ett samhällshistoriskt värde. Förstärkande motiv är genomgående mycket hög kvalitet.

1 Arkitektens egna ord i presentationen av kyrkan i Arkitektur, nr 4 1967.

Karaktären i församlingssalen präglas till stor del av vägg- och takmaterialet och av ljuset från det höga fönsterbandet.

Orgeln installerades först en tid efter kyrkoinvigningen.

*Deglar från brukets laboratorium användes till korvaser.
Foto: Lars Jönsses, Dalarnas museum.*

KÄLLOR

Otryckta källor

Dalarnas museums arkiv

Darphin, Jean-Paul, *Kulturbistorisk karakteristik, Vikmanshyttans kyrka*, 2005

Uppsala landsarkiv, Hedemora kyrkoarkiv, SE/ULA/10388

Tryckta källor

Ahlberg, Hakon, *Dalarnas kyrkor i ord och bild*, Kronvall information i samarbete med Västerås stifts information, Falun, 1996

Allpere, Jaan & Mellin, Claes, 'Vikmanshyttans kyrka', *Arkitektur*, 1967:4, s. 167–170, 1967

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturbistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014

Lind, Helena, *Moderna kyrkor i Sverige*, Bokförlaget Arena, Lund, 2016

Lodén, Åke, Dödsruna över Göran Granberg, Dagens Nyheter, 2000-10-14
<https://www.dn.se/arkiv/familj/dodsfall-goran-granberg/> (Hämtad 2018-03-26)

Söderbäck, Pelle, "Bruksprästen i Vikmanshyttan: Han byggde vänskap och förtroende" i *Västerås stifts magasin: tidningen för dig som arbetar eller är förtroendevald i Västerås stift [Elektronisk resurs]*, 2013:15, s. 18ff, Västerås stift, Västerås, 2013
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=707189>

Unnerbäck, R. Axel, *Kulturbistorisk värdering av bebyggelse [Elektronisk resurs]*, Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2002
<http://www.raa.se/publicerat/9789172096073.pdf>

Digitala källor

Brötegård, Länarth, *Några minnesord om den siste bruksprästen Göran Granberg*, Gamla Vikmanshyttan
<https://gamlavikmanshyttan.se/annat-se-lasvart/minnesordgorangranberg/> (Hämtad 2018-03-26)

